

جایگاه اداره کل ثبت شرکتها و مؤسسات غیرتجاری در هویت بخشی و

تثبیت شخصیت اشخاص حقوقی

ممدرضا پاسبان^۱

جمیل میلانی*

(نوع مقاله: علمی - پژوهشی)

چکیده

امروزه ثبت و هویت بخشی به اشخاص حقوقی اعم از شرکتهای تجاری یا مؤسسات غیرتجاری مقوله‌ای با اهمیت می‌باشد که خود می‌تواند در تثبیت مالکیت، کاهش اختلافات و دعوی حقوقی، امنیت سرمایه گذاری و ... نقشی حیاتی داشته باشد. این کارکرد مهم در نظام اداری ایران بر عهده اداره ثبت شرکتها و مؤسسات غیرتجاری به عنوان زیر مجموعه سازمان ثبت اسناد و املاک می‌باشد. هرچند ممکن است دستگاههای دیگری نیز در ثبت اشخاص حقوقی نقش داشته و به صدور مجوز پرداخته یا به صورت مستقل اشخاص حقوقی خاصی را ثبت نمایند اما در نهایت این وظیفه مهم در وهله اول برعهده اداره مذکور است و به نظر می‌رسد تجمع و تمرکز ثبت اشخاص حقوقی در سازمان ثبت اسناد و املاک کشور از ضروریات این حوزه می‌باشد. در این نوشتار تلاش شده است تا با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی و به صورت توصیفی جایگاه و نقش اداره کل ثبت شرکتها و مؤسسات غیرتجاری را در هویت بخشی به اشخاص حقوقی بررسی کرده و ساختار آن را جهت آشنایی بیشتر پژوهشگران از نظر بگذراند.

کلیدواژه‌ها: ثبت شرکتها، هویت بخشی، اشخاص حقوقی، تثبیت شخصیت، ساختار

Email: mpassban@hotmail.com

Email: milanijamil@gmail.com

۱. استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

*. پژوهشگر حقوق ثبت، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

اداره کل ثبت شرکت‌ها و موسسات غیر تجاری یکی از ادارات زیر مجموعه سازمان ثبت اسناد و املاک کشور می‌باشد که وظیفه ثبت و هویت بخشی به اشخاص حقوقی را برعهده دارد. این اداره کل، ثبت کننده شرکت‌های خصوصی، دولتی و مادر تخصصی، بازار سرمایه بورس و فرابورس و نهادهای مالی، تعاونی‌ها و حوزه پولی و بانکی، ثبت انواع نمایندگی و شعب شرکت‌های خارجی، موسسات و تشکل‌های حزبی و سیاسی، تشکل‌های آموزشی و دانشگاهی، اصناف، خیریه‌ها و ... می‌باشد. همچنین یکی از محورهای اصلی اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ و سازمان خصوصی سازی نیز می‌باشد. اگرچه فرایند ثبت تاسیس و تغییرات شرکتها قبلاً به صورت دستی و سنتی انجام می‌گرفت اما امروزه با راه اندازی سامانه جامع ثبت شرکتها کلیه خدمات ثبتی در این اداره به صورت الکترونیکی صورت می‌پذیرد. از طرفی دیگر با ایجاد ارتباط برخط با سایر نهادها و سازمانهای مرتبط همچون سازمان امور مالیاتی و اداره پست و ... تلاش شده تا علاوه بر تسریع در خدمت رسانی و تحقق دولت الکترونیک موجبات سهولت راه اندازی کسب و کار و رضایت متقاضیان را فراهم نماید. اداره ثبت شرکتها و موسسات غیر تجاری نقش مهمی در هویت بخشی به نهادهای اقتصادی و ایجاد امنیت اقتصادی و جذب و پایدار ساختن سرمایه‌های سرگردان در جامعه را برعهده داشته و ارائه خدمات متفاوت توسط این مرجع، آن را در زمره مهمترین نهادهای صدور مجوزهای کسب و کار قرار داده است. اداره کل ثبت شرکتها و موسسات غیر تجاری مرجع رسمی ثبت اشخاص حقوقی است و به عنوان اولین واسطه بین قانون گذار و کارآفرینان بالقوه، کلید ورود به اقتصاد رسمی را در دست دارد و ضمن دادن هویت رسمی و قانونی به امور تجاری، شرکتها را قادر می‌سازد به‌طور کامل در چهارچوب قانون به فعالیت پردازند. از طرفی اداره کل ثبت شرکتها و موسسات غیر تجاری در جهت ارتقاء بهبود فضای کسب و کار و همچنین مبارزه با فساد و پولشویی و در رصد اشخاص حقوقی و حقیقی بدهکاران مالیاتی نقش اساسی ایفاء می‌نماید. می‌توان گفت علاوه بر وظایف ذاتی مذکور، با ثبت رسمی انواع شرکتها و موسسات غیر تجاری داخلی و خارجی، کمک قابل توجهی به جلوگیری از افزایش پرونده‌های مراجع قضایی می‌کند.

این پژوهش در پی یافتن پاسخ این سؤالات مهم است که اداره ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری (با تاکید بر جایگاه اداره کل ثبت شرکتها و مؤسسات غیرتجاری) در ثبت و هویت بخشی اشخاص حقوقی چه جایگاهی دارد؟ و براساس کدام مستندات قانونی عمل می‌کند؟ و روند کار در ادارات مذکور چگونه می‌باشد؟ بر همین اساس به نظر می‌رسد که اداره کل مذکور مرجع اصلی هویت بخشی به اشخاص حقوقی است که در ارتباط و تعامل با سایر نهادها و دستگاهها به این مهم اقدام می‌نماید. هر چند پژوهش مستقلی در این زمینه تاکنون انجام نشده است اما صرفاً در کتب و مقالات اندکی اشاراتی به این نقش و جایگاه شده است که مقاله حاضر با توجه به ضرورت پرداختن به این موضوع جهت احصا تکالیف قانونی و همچنین آشنایی پژوهشگران و دانشجویان و ارکان شرکتها و اشخاص حقوقی با نحوه اقدام در این زمینه، تلاش دارد اهم وظایف و تکالیف و مدارک و مستندات لازم و فرایند انجام کار را از نظر بگذراند.

۱. ثبت، شخصیت حقوقی و هویت بخشی

اهمیت مقوله ثبت، چگونگی و پیامدهای آن امروزه بر کسی پوشیده نیست. تقریباً ثبت را می‌توان معادل «هویت داشتن» یا نوعی «اطمینان خاطر» تلقی نمود همچنان که در فرهنگ دهخدا ثبت به معنی «مورد اعتماد» و مترادف با واژگانی همچون «استواری» و «پایداری» ذکر شده است. بر همین مبنا می‌توان گفت ثبت «تثبیت» را در پی دارد که فرهنگ مذکور آن را به معنی «پابرجا کردن» و «استوار داشتن» و معادل «تحکیم» می‌داند. در ترمینولوژی حقوق هم ثبت به معنی «نوشتن قرارداد یا یک عمل حقوقی یا احوال شخصیه یا یک حق یا هر چیز دیگر در دفاتر مخصوص که قانون معین می‌کند» (جعفری ننگرودی: ۱۳۹۸: ۱۹۱) تعریف شده است. آنچه قابل ذکر است پیامدهای مهم و البته مثبتی است که فرایند ثبت به ویژه آنچه مورد بحث پژوهش حاضر یعنی ثبت اسناد و مشخصاً ثبت اشخاص حقوقی در پی دارد. به طوری که ایجاد اعتماد و اطمینان و برقراری امنیت و اعتبار حقوقی معاملات در حوزه بسیاری از دارایی‌های سرمایه‌ای و برقراری نظم حقوقی اسناد مبتنی بر پایه سیستم ثبتی می‌باشد (طباطبایی حساری: ۱۳۹۶: ۱۷). از طرفی پیشگیری از تعارضات و دعاوی نیز به عنوان یک کارکرد نهادهای ثبتی مطرح است (Palmer, 1998: 91) تا آنجایی که به مقوله ثبت مربوط می‌شود این عمل باعث هویت بخشی و ایجاد اطمینان خاطر

می‌گردد که خود ابزار و دلیلی پراهمیت در تثبیت مالکیت به ویژه از نظر مراجع قضایی و البته کاهش اختلافات است.

افزون بر واژه ثبت ارائه مفهومی از «شخص حقوقی» هم می‌تواند به درک هرچه بهتر آنچه در این پژوهش می‌آید کمک نماید. شخص حقوقی گروهی از افراد انسان یا منفعتی از منافع عمومی است که قوانین موضوعه آن را در حکم شخص طبیعی و موضوع حقوق و تکالیف قرار داده باشد (جعفری لنگرودی: ۱۳۹۸: ۳۹۲). یکی از پژوهشگران و اساتید این حوزه ضمن اشاره به این که مبحث شرکتهای تجاری و قواعد حقوقی حاکم بر روابط درونی و بیرونی و نیز ویژگیهای آنها بدون تجزیه و تحلیل مفهوم شخصیت حقوقی، بحثی نارسا به نظر می‌رسد؛ شخصیت حقوقی را به صورت زیر تعریف می‌کند: «شخصیت حقوقی عبارت از مجموعه اموال یا اشخاص است که برای تحقق هدفی معین و مطابق ضوابط با تشریفات خاصی شکل یافته و صلاحیت دارا شدن حقوق و تکالیف مستقل را دارد» (پاسان، ۱۳۸۹: ۹-۱۳). آنچه مهم است شخصیت حقوقی شخصیتی مستقل و جداگانه می‌باشد که چنین اشخاصی هم می‌توانند دارای حقوق و تکالیف متعددی باشند البته با استثنای حقوق و تکالیفی که خاص انسان باشد.

در این رابطه دیدگاهها و نظرات متعددی ابراز شده است و هرکدام از جنبه‌ای به شخصیت حقوقی و چگونگی آن، ارتباط آن با اشخاص حقوقی، نحوه ایجاد آن و ... پرداخته‌اند در همین راستا عده‌ای معتقدند اشخاص حقوقی واقعیت خارجی ندارند و جدا از اعضای آنها نیستند و وجودی مجازی‌اند (Stokes, 1986: 162) اما گروهی هم بر این نظرند که اشخاص حقوقی واقعی هستند نه این که قانون‌گذار آنها را فرض و ایجاد نموده باشد (Chandler, 1997: 329) برخی هم آن را با مفاهیم فقهی همچون «اهلیت تملک» و «ذمه» مرتبط می‌دانند (فخلی و همکاران، ۱۳۹۳: ۷) اما این پژوهش قصد پرداختن و تشریح مبانی و مفاهیم شخصیت حقوقی را ندارد و آنچه لازم است ذکر این نکته مهم است که اشخاص حقوقی مورد بحث در این مقاله که قابلیت ثبت در اداره ثبت شرکتهای موسسات غیرتجاری را دارند شامل اشخاص حقوقی موضوع حقوق خصوصی و مشخصاً شرکتهای تجاری و موسسات می‌باشند. بر همین مبنا شرکت تجاری از مصادیق شخصیت حقوقی به شمار می‌رود و دارای پیوندی لازم و نزدیک با هم هستند و بسیاری از ویژگیهای شرکتهای تجاری با تبیین جایگاه و اوصاف شخصیت حقوقی شناخته می‌شوند (پاسان، ۱۳۸۹: ۹). همچنین یادآوری این نکته مهم است که نباید این گونه تصور شود چون این اشخاص در حوزه حقوق خصوصی هستند

بنابراین از کنترل‌های حاکمیتی به دور هستند چرا که همان‌گونه که دکتر محمود عرفانی از اساتید حقوق تجارت یادآور می‌گردند؛ اهمیت اقتصادی این اشخاص حقوقی و به ویژه شرکتها باعث شده است که دولتها با وضع مقررات آمره آنها را تحت کنترل و ارشاد خود قرار دهند (عرفانی، ۱۳۹۱: ۴). در نهایت نباید فراموش کرد که هویت بخشی با مقوله اهلیت اشخاص حقوقی تفاوت دارد و همان‌گونه که یکی از پژوهشگران یادآور می‌گردد، ثبت شخصیت حقوقی به منزله اعطای هویت (نه اهلیت) جهت انجام فعالیت قانونی و یا حقوقی می‌باشد (حسن زاده، ۱۳۹۹: ۴۶۳). لذا اینجا بحث شرکت‌های صوری و کاغذی هم قابل طرح است و این که اداره ثبت شرکتها در ارتباط با شرکت‌های مذکور چه وظایف و تکالیفی برعهده دارد؟ برای پاسخ به این سؤال باید گفت همان‌گونه که اشاره شد بحث هویت با اهلیت دو مقوله جداگانه است که اداره ثبت شرکتها نه به اهلیت بخشی بلکه به اعطای هویت می‌پردازد و نسبت به پاسخگویی به درخواست‌های تاسیس و تغییرات اقدام می‌نماید لذا بعد از بررسی مستندات ابرازی و اخذ مجوزهای لازم حسب مورد، اقدام به صدور آگهی می‌نماید و در ارتباط و برخورد با مستندات جعلی و خلاف واقع معمولاً متقاضی را به سایر مراجع از جمله مراجع قضایی ارجاع می‌دهد.

در همین راستا مشخص می‌گردد که اداره ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری به نوعی یک مرجع اعلامی بوده که تصمیمات ارکان شرکتها و اشخاص حقوقی را جهت اعلان رسمی به روزنامه رسمی اعلام می‌دارد اما نباید ادارات مذکور را صرفاً یک مرجع اعلامی پنداشت و نظر به تکالیف قانونی و به ویژه ضرورت‌های ایجاد شده در سالهای اخیر در ممیزی‌ها و رسیدگی‌ها تکالیفی جهت جلوگیری از ثبت شرکت‌های صوری و کاغذی، شرکتها و موسسات نیازمند مجوز فعالیت از نهادهای مربوطه، محدودیتهایی در حوزه مسائل مالیاتی، دوشغله بودن و ... در نظر گرفته شده است که اهمیت کار در حوزه ثبت شرکتها را دوچندان کرده است.

۲. ثبت و ثبت شرکتها در ایران (تاریخچه و ساختار)

تاریخچه ثبت بسیار طولانی است و به راحتی نمی‌توان منشأ دقیقی برای آن ذکر کرد چه بسا از زمانی که مالکیت برای بشر مفهوم پیدا کرده است ثبت نیز در زندگی انسان اهمیت یافته است. هر چند در تاریخ ایران نیز وجود کتیبه‌ها و سنگ نوشته‌های متعدد از قدیم الایام نشان از اهمیت

ثبت دارد و در دوره اسلامی نیز براهمیت آن افزوده شده و در مواردی مثل ثبت ازدواج کاربرد داشته که بیشتر توسط روحانیون صورت می‌گرفته است. اما تاریخچه ثبت در معنای جدید و مدرن آن به دوره قاجار برمی‌گردد و ظاهراً در سفرهایی که ناصرالدین شاه قاجار به اروپا داشته است با آن آشنا شده است. ناظم الاسلام کرمانی در کتاب تاریخ بیداری ایرانیان می‌نویسد: حاج میرزا حسین خان سپهسالار کتابچه مواد قانونی را تنظیم کرد تا ترتیب صحیحی برای مکتوبات شرعی، عرفی و تجاری استقرار یابد. وی کتابچه مذکور را به ناصرالدین شاه قاجار تسلیم کرد و شاه بر روی آن دستور صادر نمود، مبنی بر آنکه اداره ای به عنوان مرجع ثبت نوشتجات تشکیل گردد، تا معاهدات را موافق دول متمدنه تمبر بزنند و در دفاتر متعدد ثبت و ضبط نمایند. اما تحول جدی در این حوزه را در دوران مشروطیت شاهد هستیم. «آن لمبتون» در کتاب «مالک و زارع در ایران» به این تحول به روشنی و البته به درستی اشاره نموده و یکی از اقدامات مجلس نوتاسیس شورای ملی را تعیین کمیسیونی به منظور تثبیت مالکیت‌ها و پاسداری از دارایی‌های مردم از تعرض و تجاوز می‌داند (آن لمبتون، ۱۳۹۴). که به نظر می‌رسد این کمیسیون‌ها مقدمات تدوین تشکیلات ثبت اسناد و املاک و قوانین ثبتی کنونی را فراهم آورد. سرانجام در اردیبهشت ماه ۱۲۹۰ هجری شمسی و در مجلس شورای ملی قانون ثبت اسناد و املاک در ۱۳۹ ماده تصویب شد (آقاصفری، ۱۴۰۰: ۱۰۳) در ادامه بعد از تصویب قانونی دیگر و همچنین متمم آن در نهایت قانون معروف به قانون ثبت اجباری یا عمومی در تاریخ ۱۳۱۰/۱۲/۲۶ تصویب گردید. که این قانون تاکنون ضمن اعمال پاره ای تغییرات و اصلاحات در آن کماکان معتبر می‌باشد.

نهاد و مرجع متکفل ثبت در حقوق ایران سازمان ثبت اسناد و املاک کشور است که با تسهیل و افزایش امکان دسترسی به اطلاعات شفاف دارای نقش پیشگیری از تعارضات بوده و در موارد ناکام ماندن از این هدف با ارائه ابزارهای کارآمد به ارائه راه حل تعارضات می‌پردازد و نوعی نقش حمایتی را از دارنده حق ثبت شده و صاحب سند رسمی اعمال می‌کند (طباطبایی حصار، ۱۳۹۶: ۹). ثبت در حوزه املاک، اسناد، مالکیت معنوی، ثبت شرکتها و همچنین نظارت بر دفترخانه‌های اسناد رسمی و ازدواج و طلاق با سازمان مذکور می‌باشد که اداره کل ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری به عنوان یکی از اداره کل‌های تابعه سازمان می‌باشد.

اداره کل ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری از ابتدای آغاز به فعالیت به عنوان یک دایره تابعه ثبت تاکنون از نظر ساختاری دگرگونی‌هایی داشته است، در متون اولیه قوانین مرتبط، متولی اصلی

ثبت شرکتها، دایره ثبت شرکتها پیش بینی شده بود. برابر ماده (۱) نظامنامه اجرایی قانون ثبت شرکتها مصوب ۱۳۱۰ «برای ثبت کلیه شرکتهای خارجی و همچنین ثبت شرکتهای ایرانی که باید در تهران ثبت شود دایره مخصوصی در اداره ثبت اسناد تهران به اسم دایره ثبت شرکتها تشکیل خواهد شد». همچنین ماده دو نظامنامه راجع به مواد ۱۹۶ و ۱۹۷ و ۱۹۹ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ اعلام می‌دارد: «شرکتهای تجاری باید در تهران در دایره ثبت شرکتها و در خارج تهران در اداره ثبت اسناد مرکز اصلی شرکت به ثبت برسند». برابر تبصره ذیل این ماده «در نقاطی که اداره یا دایره یا شعبه ثبت اسناد نباشد ثبت در دفتر اسناد رسمی و اگر دفتر اسناد رسمی هم نباشد ثبت در دفتر محکمه ابتدائی یا صلحیه با رعایت ترتیب کافی خواهد بود لیکن شرکت باید در ظرف سه ماه از تاریخ تاسیس اداره یا دایره یا شعبه ثبت اسناد در آن محل خود را در دفتر ثبت اسناد به ثبت برساند». همان گونه در این ماده تصریح شده است شرکتها حتی در صورت ثبت در دفاتر اسناد رسمی یا محکمه لازم است بعد از تاسیس اداره ثبت در آن محل نسبت به ثبت در اداره مذکور اقدام نمایند. که این امر نشان دهنده اهمیت جایگاه مرجع رسمی ثبت شرکتها و تفکیک وظایف و صلاحیت‌های چنین مرجعی است.

مطابق ماده (۱) تصویب‌نامه راجع به وظایف اداره ثبت شرکتها و مالکیت صنعتی و تشکیلات آن، مصوب ۱۳۲۷ وزارت دادگستری «برای ثبت شرکتهای تجاری و علایم و اختراعات در تهران اداره‌ای به نام اداره ثبت شرکتها و علایم تجاری و اختراعات که جزء تشکیلات اداره کل ثبت است تشکیل می‌شود» (فرحناکین، ۱۳۹۲: ۲۱۳). در سال ۱۳۴۰ و به موجب ماده (۱) طرح اصلاحی آیین‌نامه ثبت شرکتها، اداره فوق به اسم اداره ثبت شرکتها و مالکیت صنعتی تغییر یافت سپس در سال ۱۳۵۲ به اداره کل ثبت شرکتها و مالکیت صنعتی و در سال ۱۳۸۶ و به موجب اصلاحیه مورخ ۱۳۸۶/۰۲/۲۴ طرح اصلاحی آیین‌نامه ثبت شرکتها مورخ ۱۳۴۰ مصوب قوه قضاییه با ایجاد دو اداره کل ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری و اداره کل مالکیت صنعتی و تفکیک وظایف و صلاحیت‌های آنها، ثبت اشخاص حقوقی به اداره کل ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری محول گردید. لذا ثبت تاسیس و تغییرات کلیه اشخاص حقوقی موضوع حقوق خصوصی (غیردولتی) اعم از شرکتهای تجاری و موسسات غیرتجاری در ادارات ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری صورت می‌گیرد و ثبت اشخاص حقوقی موضوع حقوق عمومی (دولتی) کماکان به موجب قانون به عمل

می‌آید هرچند امورات ثبتی آنها نیز امروزه به ادارات ثبت شرکتها اعلام می‌شود و از این طریق در روزنامه رسمی منتشر می‌گردد.

علاوه بر ایجاد اداره کل ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری که ثبت تاسیس و تغییرات کلیه شرکتها و موسسات غیرتجاری در شهر تهران را برعهده دارد، در ساختار جدید در تمامی استانها اداره ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری ایجاد شده است که در مرکز استان مستقر و نسبت به ثبت شرکتها در حوزه استان اقدام می‌نمایند (حسن زاده، ۱۳۹۵: ۹). از نظر ساختاری اداره کل ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری درحال حاضر یکی از ادارات زیر مجموعه معاونت اموراسناد سازمان ثبت اسناد و املاک کشور می‌باشد که در تشکیلات و چارت سازمانی از شش اداره تحت عنوان «اداره نظارت بر امور ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری استانها»، «اداره ثبت شرکتهای دولتی»، «اداره ثبت شرکتهای سهامی»، «اداره ثبت شرکتهای غیرسهامی»، «اداره ثبت موسسات غیرتجاری، شعبه و نمایندگی شرکتها خارجی» و «اداره تعیین نام شرکتها و موسسات غیرتجاری و ثبت تجارتي» می‌باشد. همچنین در استانها نیز اداره ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری به عنوان زیر مجموعه اداره کل ثبت اسناد و املاک استانها عمل می‌نماید. اداره کل ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری از طریق اداره نظارت بر امور ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری استانها نسبت به نظارت بر ادارات استانی اقدام و از این طریق نسبت به ایجاد هماهنگی و وحدت رویه اقدام می‌نماید.

در یک نگاه کلی روند تحول اداره کل ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری از ابتدا تاکنون به صورت زیر می‌باشد.

۳. مستندات و قوانین و مقررات مرتبط با ثبت شرکتها و موسسات

غیرتجاری

اداره ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری به عنوان یک نهاد حاکمیتی وظایف خود را براساس قوانین و مقررات موضوعه و سایر اسناد بالادستی انجام می‌دهد. در ارتباط با مستندات قانونی و مقررات وضع شده در حوزه ثبت اشخاص حقوقی نگارنده به جد معتقد است که در این زمینه با نوعی «تورم قوانین» مواجه می‌باشیم که بر این مسئله باید مواردی همچون قدیمی بودن قوانین و به روز نبودن و ... را نیز باید افزود تا چالشهای این موضوع بیش از پیش نمایان گردد. همان‌گونه که یکی از پژوهشگران اشاره دارد که: در یک بررسی میدانی مشخص گردید بیش از ۵۹۹ قانون و مقررات مرتبط با ثبت انواع شخصیت‌های حقوقی و موضوعات فعالیت وجود دارد که در برخی موارد وظایف و صلاحیت اصلی دستگاههای نظارتی نیز به حوزه ثبتی تسری پیدا نموده است (حسن زاده، ۱۳۹۹: ۴۴۲). از طرفی دیگر در ارتباط با مباحث ثبت شرکتها با فقدان یک رویه قضایی قابل اتکا و یک بایگانی دسته‌بندی شده از آرا مربوطه مواجه هستیم که داده‌های مرجع ثبت شرکتها و رویه موجود در این مرجع می‌تواند مورد توجه قرار گیرد (پاسبان، ۱۳۸۹: ۲). در واقع در خلا رویه قابل اتکا و همچنین بسیاری از مشکلات موجود در مراجع حقوقی مرتبط رویکرد اداره ثبت شرکتها و نحوه مواجهه و ثبت شرکتها و موسسات در این اداره می‌تواند پاسخگوی بعضی از نواقص و ابهامات موجود باشد. با این وجود مهمترین قوانینی که اداره ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری با آنها سروکار دارد را می‌توان در زیر مشاهده نمود:

- ✓ قانون تجارت
- ✓ لایحه قانونی اصلاحی قانون تجارت
- ✓ قانون راجع به ثبت شرکتها
- ✓ نظامنامه اجرای قانون ثبت شرکتها
- ✓ طرح اصلاحی آیین‌نامه ثبت شرکتها
- ✓ نظامنامه راجع به مواد ۱۹۶ و ۱۹۷ و ۱۹۹ قانون تجارت
- ✓ آیین‌نامه اصلاحی ثبت تشکیلات و موسسات غیر تجاری

اصلاحی طرح اصلاحی قانون ثبت شرکت‌ها

ضوابط نامه ثبت شرکت‌ها و مالکیت صنعتی و معنوی در مناطق آزاد تجاری و صنعتی

قانون اجازه ثبت شعبه یا نمایندگی شرکت‌های خارجی

آیین‌نامه اجرایی قانون اجازه ثبت شعبه یا نمایندگی شرکت‌های خارجی

مجموعه بخشنامه‌های ثبتی، دستورالعمل‌های مرتبطی همچون دستورالعمل الکترونیکی شدن، دستورالعمل تبدیل شرکتها و ... و همچنین تفاهم‌نامه‌های منعقد شده از جمله تفاهم‌نامه همکاری با شرکت پست یا سازمان بورس و اوراق بهادار و ...

سایر قوانین و مقرراتی که تکالیفی برای ثبت شرکتها در بردارند مثل: قانون مالیاتهای مستقیم، قوانین و مقررات پولی و بانکی، قانون برنامه پنجم و ششم توسعه، قانون تعاون، قوانین بودجه سنواتی، قانون تجارت الکترونیک، قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون سیاسی و اصلاحیه‌های آن، قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ...

قوانین و مقررات فوق از قدیم تاکنون مهمترین قوانین مرتبط با حوزه ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری بوده‌اند که به مرور زمان اصلاح و تغییراتی در آنها ایجاد شده است. که البته امروزه مقررات متعددی وجود دارند که براساس آنها تکالیف و وظایفی برای ثبت شرکتها در نظر گرفته شده است در واقع می‌توان گفت اگر قبلاً قوانین حوزه حقوق تجارت بیشترین تکالیف را برای ادارات ثبت شرکتها در برداشتند امروزه قوانین دیگری بر این تکالیف افزوده‌اند و باعث گستردگی و بعضاً پراکندگی و نوعی هرج و مرج و حتی «آناشسیسم قانونی» شده‌اند. علاوه بر مقررات حوزه حقوق تجارت قانون مالیاتهای مستقیم و مباحث مرتبط با بدهکاران مالیاتی در کارکرد ادارات مذکور جایگاهی مهم دارد. مقررات مرتبط با دوشغله بودن افراد، محدودیت‌های قانونی و قضایی، مباحث مرتبط با توقف و ورشکستگی اشخاص حقوقی و به ویژه قوانین و مقررات و تکالیف مرتبط با مباحث الکترونیکی شدن و دولت الکترونیک در سازمان ثبت اسناد و املاک و به ویژه ثبت شرکتها امروزه بسیار مهم تلقی می‌شوند که علاوه بر موارد فوق می‌توان تکالیفی را که در قوانین بودجه هر ساله و یا تکالیف مقرر در برنامه توسعه یا تکالیفی که برابر دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌ها و حتی دستورات موردی مقامات و مراجع ذیربط به ویژه مقامات قضایی و دادگاهها را نیز برشمرد.

۴. صلاحیتها و وظایف

ثبت کلیه شرکتهای تجاری، موسسات، شعبه و نمایندگی شرکتهای خارجی در ایران توسط اداره ثبت شرکتهای و موسسات غیرتجاری انجام می‌گیرد. هر چند مراجع دیگری می‌توانند نسبت به ثبت اشخاص حقوقی اقدام نمایند. مطابق ماده یک آیین‌نامه پایگاه اطلاعات اشخاص حقوقی مصوب هیأت وزیران سال ۱۳۹۳ و به استناد تبصره ۲ بند ب ماده ۱۲ قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد سازمان ثبت‌کننده، سازمان ثبت اسناد و املاک کشور و هر دستگاه یا مرجع دیگری {است} که به موجب قانون مجاز به ثبت اشخاص حقوقی می‌باشد (حسن زاده، ۱۳۹۵: ۱۴). هر چند به نظر می‌رسد ثبت اشخاص حقوقی توسط مراجع دیگر باعث موازی کاری شده و بهتر است نظام و فرآیند ثبت به صورت متمرکز باشد تا تعدد مراجع ثبتی باعث ابهام و سرگردانی فعالان و متقاضیان نگردد.

امروزه در بیشتر کشورها انجام فعالیت‌های تجاری در معاملات با حجم بالا بدون ثبت نام تجاری و یا شرکت تجاری ممکن نیست و نظام حقوقی اغلب کشورها ثبت شرکت در سیستم ثبتی تعریف شده را پیش شرط فعالیت تجاری دانسته‌اند (طباطبایی حساری، ۱۳۹۶: ۸۵). لذا ثبت از شرایط ایجاد شرکت تجاری است و این مقوله در راستای حفظ مصالح عمومی و منافع شرکا مناسبتر است (کاویانی، ۱۳۹۲: ۹۷) در واقع همین امر مهم باعث ایجاد اعتماد و اطمینان شده و به قول یکی از پژوهشگران «محیط شفاف اطلاعاتی را برای سرمایه‌گذاران ایجاد کرده است» (طوسی، ۱۳۹۳: ۱۸۰). بر همین مبنا و در راستای هویت بخشی و تثبیت شخصیت حقوقی اشخاص حقوقی اداره ثبت شرکتهای و موسسات غیرتجاری به موجب قانون و به عنوان یک نهاد حاکمیتی و برابر مقررات قانون تجارت و سایر قوانین و مقررات مربوطه اقدام به ثبت تاسیس و تغییرات آنها می‌نماید و لازم است کلیه شرکتهای با مقررات قانونی مطابقت داده شوند. برابر ماده ۴۷ قانون ثبت اسناد و املاک «در نقاطی که اداره ثبت اسناد و املاک و دفاتر اسناد رسمی موجود بوده و وزارت عدلیه مقتضی بداند ثبت اسناد ذیل اجباری است: ۱- کلیه عقود و معاملات راجع به عین یا منافع اموال غیرمنقول که در دفتر املاک ثبت نشده ۲- صلحنامه و هبه‌نامه و شرکت نامه». در غیر این صورت

برابر ماده ۴۸ همین قانون «سندی که مطابق مواد فوق باید به ثبت برسد و به ثبت نرسیده در هیچ یک از ادارات و محاکم پذیرفته نخواهد شد».

ماده ۲ قانون راجع به ثبت شرکتها مصوب ۱۳۱۰ اشعار می‌دارد: کلیه شرکت‌های ایرانی مذکور در قانون تجارت (سهامی، ضمانتی مختلط، تعاونی) که در تاریخ اجرا این قانون موجود و مطابق مقررات قانون تجارت راجع به ثبت و تطبیق تشکیلات خود با قانون مزبور عمل نکرده‌اند باید تا آخر شهریور ماه ۱۳۱۰ تشکیلات خود را با مقررات قانون تجارت تطبیق نموده و مطابق قانون مزبور تقاضای ثبت کنند و الا به تقاضای مدعی العموم بدایت محلی که ثبت باید در آنجا به عمل آید محکمه مدیران آنها را به یکصد الی هزار تومان جزای نقدی محکوم خواهد کرد و در صورت تقاضای مدعی العموم حکم انحلال شرکت متخلف نیز صادر خواهد شد. در صورتی که مدت فوق برای تطبیق تشکیلات با قانون تجارت و تقاضای ثبت کافی نباشد رئیس محکمه ابتدایی محل به تقاضای شرکت تا سه ماه مهلت اضافی خواهد داد. به موجب این قانون اول این که شرکتها باید ثبت گردند و فعالیت خود را برابر مقررات قانونی انجام دهند. دوم این که شرکتها باید خود تقاضای ثبت نمایند و سومین مطلب مهم در ارتباط با ماده قانونی فوق این است که عدم ثبت شرکت باعث مسئولیت شده و بر حسب تصمیم محکمه محکومیت به پرداخت جزای نقدی یا انحلال از نتایج عدم رعایت آن می‌باشد. الزام به ثبت فقط برای شرکت‌های ایرانی نیست بلکه شرکت‌های خارجی فعال در ایران نیز باید به ثبت شعبه یا نمایندگی خود اقدام نمایند. ماده ۴ قانون راجع به ثبت شرکتها که ضمانت اجرای آن نیز در ماده ۵ همان قانون پیش بینی شده است اشعار می‌دارد: «هر شرکت خارجی که در تاریخ اجرا این قانون در ایران به وسیله شعبه یا نماینده مشغول به امور تجارتي یا صنعتی یا مالی است باید در ظرف چهار ماه از تاریخ مزبور تقاضای ثبت نماید در صورتی که این مدت برای تهیه و تسلیم اوراق لازمه به اداره ثبت کافی نباشد رئیس محکمه ابتدایی تهران به تقاضای نماینده شرکت تا شش ماه مهلت اضافی خواهد داد». در نهایت این که برابر ماده ۷۰ قانون ثبت اسناد و املاک «سندی که مطابق قوانین به ثبت رسیده رسمی است و تمام محتویات و امضاهای مندرجه در آن معتبر خواهد بود مگر این که مجعولیت آن سند ثابت شود». حال که اهمیت ثبت رسمی و قانونی اشخاص حقوقی مشخص گردید و صلاحیت ثبت شرکتها جهت انجام این مهم احراز گردید پرداختن به موارد دیگری همچون دامنه و گستره

صلاحیت‌ها و چگونگی اعمال آنها بر مبنای قانون و همچنین نگاهی به رویه جاری مهم به نظر می‌رسد. برابر قانون تجارت شخص حقوقی از کلیه حقوق، اختیارات، تعهدات و تکالیف شخص حقیقی برخوردار است جز اموری که مربوط به طبیعت خاص انسان است مانند ازدواج یا رابطه پدر و فرزند، مادر و فرزند و نظایر آن. بنابراین حقوق و تکالیف شخص حقیقی که در قانون مدنی ساری است در چارچوب قانون به اشخاص حقوقی نیز قابل تسری است. چنانچه ماده ۵۸۸ قانون تجارت صراحت دارد:

«شخص حقوقی می‌تواند دارای کلیه حقوق و تکالیفی شود که قانون برای افراد قابل است مگر حقوق و وظایفی که بالطبع فقط انسان ممکن است دارای آن باشد مانند حقوق و وظایف ابوت و بنوت و امثال ذلک».

بنابراین چنانچه از ماده قانونی فوق مستفاد می‌شود اشخاص حقوقی می‌توانند در قالب شخصیت حقوقی از مالکیت، انتفاع، تابعیت، اقامتگاه، حساب بانکی، عقود و معاملات و نقل و انتقالات مربوط و سایر حقوق و تعهدات و تکالیف مصرح در قانون برخوردار باشند. ضمن این‌که شخصیت حقوقی به عنوان متهم قابل تعقیب نیست و مسئولان شرکت که مرتکب جرم می‌شوند قابل تعقیب و مجازات هستند (درجیلی و دیگران، ۱۳۹۷). امروزه نیز ایجاد شرکت‌ها، تجارتخانه‌ها، بانک‌ها، مدارس، وزارتخانه‌ها، بیمارستان‌ها و سازمان‌های مختلف در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، فنی و مهندسی به شکل امروزی، اشخاص حقوقی را در جوامع متجلی ساخته است. پیدایش واژه شخصیت حقوقی و کاربرد آن در قوانین تجاری ایران برای اولین بار به قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴ برمی‌گردد که با ذکر ماده واحده و تسری تکالیف و تعهدات شخص حقیقی به شخص حقوقی (بجز موارد طبیعی انسان)، در واقع شخص حقوقی را به رسمیت شناخت و با انعکاس و تکرار موضوع در ماده ۵۸۸ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ اشخاص حقوقی را در عرصه‌های مختلف تثبیت نمود.

به موجب ماده دو اصلاحیه طرح اصلاحی آیین‌نامه ثبت شرکتها مصوب ۱۳۸۶ اداره کل ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری دارای وظایف زیر خواهد بود:

- الف) ثبت شرکت‌های تجاری و موسسات غیرتجارتی ایرانی حوزه تهران و تغییرات بعدی آن.
ب) ثبت دفتر تجاری و غیرتجارتی حوزه تهران.

ج) پلمب دفاتر تجارتي و غيرتجارتي حوزه تهران.

د) ثبت شعبه يا نمايندگي شرکتهای خارجي در ايران و تغييرات بعدي آن.

ه) ثبت موسسات خارجي در ايران.

و) تعيين نام شرکتهای خارجي و موسسات غيرتجارتي در شرف ثبت سراسر کشور.

که البته اداره ثبت شرکتهای و موسسات غيرتجارتي علاوه بر وظيفه فوق امروزه وظيفه مهم ديگري را عهده دار مي باشد که مي توان به موارد زير اشاره کرد:

۱- تعيين نام شرکتهای و موسسات ايراني در شرف تاسيس و اشخاص حقيقي ثبت شده متقاضی تغيير نام

۲- دريافت و پاسخگويي به استعلامات مراجع قضايي و انتظامي

۳- دريافت و پاسخگويي به استعلامات دفاتر اسناد رسمي و ساير دستگاههائي که به موجب قانون و مقررات امکان پاسخگويي به آنها ايجاد شده است.

۴- اعمال محدوديتها در جهت جلوگيري از ثبت تاسيس و تغييرات اشخاصي که بدهکار مالياتي هستند، در همين راستا با ايجاد پنجره واحد سازمان امور مالياتي کشور و اداره کل ثبت شرکتهای و موسسات غير تجاري و همچنين ارائه ليست شرکتهای غيرفعال و مسئله دار مالياتي به ويژه در راستای اجرائ تبصره های ۳ و ۴ ماده ۱۸۶ قانون مالياتهای مستقيم، از ارائه خدمات ثبتي به بسياري از اشخاص حقيقي که مشکل مالياتي دارند خودداري مي گردد.

۵- اعمال محدوديتها در جهت جلوگيري از ثبت تاسيس و تغييرات اشخاصي که مشمول مقررات منع تصدي بيش از يك شغل مي باشند

۶- ايجاد ارتباطات برخط با نهادها و دستگاههائي که در قانون مشخص شده اند جهت تسهيل در اعطای مجوزها و ارائه خدمات الکترونيک به متقاضيان

۷- اداره ثبت شرکتهای علاوه بر موارد فوق حسب مورد وظيفه ديگري را نيز عهده دار مي باشد.

مثلا در تصميم گيري های بين دستگاهي همچون تهيه دستورالعمل ها، ارائه خدمات برخط و

الکترونيک به مردم، خدمات در راستای راهنمائي ثبت تاسيس و تغييرات مثل خدمات ميز خدمت

و ... به ارائه خدمت مي پردازد. از آنجايي که آگهي های صادره در اداره ثبت شرکتهای با برخورداري

از شرايط مقرر در ماده ۱۲۸۷ قانون مدني به عنوان سند رسمي محسوب مي گردند لذا از نظر

استنادپذیری آگهی‌های مربوطه و همچنین هویت بخشی به اسناد عادی که به عنوان صورت جلسه به این اداره ارائه می‌گردد و تبدیل آن تحت عنوان آگهی‌های رسمی، این مرجع کارکرد بسیار مهم و قابل تاملی دارد که می‌تواند در کاهش اختلافات و دعاوی بسیار مورد توجه قرار گیرد.

از دیگر کارکردهای مهم ثبت شرکت‌ها ارائه اطلاعات ثبت شده در ارتباط با اشخاص حقوقی اعم از شرکت‌ها و موسسات می‌باشد و با ارائه دسترسی همگانی به اطلاعات ضروری، نیاز افرادی را که قصد معامله یا بستن قرارداد با شرکتی را دارند برآورده نموده البته این مهم از تکالیف سازمان ثبت اسناد و املاک کشور در حوزه ثبت شرکتها می‌باشد. دسترسی به اطلاعات شرکت‌ها در اداره ثبت شرکت‌ها به اشخاص ثالث طرف قرارداد با شرکت این امکان را می‌دهد که با مراجعه به دفتر ثبت شرکتها در اداره ثبت محل اقامت شرکت یا به سامانه دیجیتالی از صحت، واقعیت، میزان دارایی و نام و حدود مسئولیت شرکا و سهامداران، اختیارات مدیران شرکت، موضوع و محدوده و نحوه فعالیت شرکت اطلاع رسمی به دست آورند یا از مفاد اساسنامه و شرکتنامه و مندرجات دفاتر ثبت شرکت سواد مصدق تحصیل نمایند (طباطبایی حساری، ۱۳۹۶: ۵۷). از طرفی این اداره با پاسخگویی به استعلام‌های متعددی از سوی مراجع قضایی و دفاتر اسناد رسمی هم کارکرد مهمی در صدور اسناد و احکام و آراء مرتبط دارد. وظایف فوق را در استانها ادارات ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری بر عهده دارند که در مراکز استانها مستقر می‌باشند که البته برابر ماده ده اصلاحیه طرح اصلاحی آیین‌نامه ثبت شرکتها مصوب ۱۳۸۶ بندهای «د»، «ه» و «و» ذکر شده در ماده دو همین قانون مستثنی می‌باشند. از آنجایی که اداره ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری امروزه نقش مهمی در بهبود فضای کسب و کار و ارائه خدمت در راستای راه اندازی کسب و کار و رونق اقتصادی دارد، در تلاش است تا با استفاده از ظرفیت‌های موجود بتواند به نحو احسن این مهم را انجام دهد که در همین راستا و علاوه بر موارد پیش گفته می‌توان به اقدامات زیر اشاره نمود:

۱. ارتقاء جایگاه سازمان ثبت اسناد و املاک در نزد حاکمیت و افکار عمومی در خصوص مدیریت اشخاص حقوقی.
۲. ارتقاء و توسعه کیفی سیستم‌های مدیریتی ثبت و به روزرسانی اشخاص حقوقی.
۳. کاهش تصدی گری و توسعه مشارکتهای مردمی مدیریتی ثبت و به روزرسانی اشخاص حقوقی.
۴. ارتقاء و توسعه کیفی منابع انسانی در جهت تکریم ارباب رجوع.
۵. گسترش تحقیقات و پژوهش‌های کاربردی در مدیریت اشخاص حقوقی.
۶. بهبود مستمر سطح کیفی، تسهیل و تسریع

در ارائه خدمات ثبتی به فعالان اقتصادی و بهینه سازی پاسخ به استعلامات و مکانیزاسیون امور ثبتی اشخاص حقوقی ۷. فراهم نمودن زمینه جذب سرمایه گذاری خارجی ۸. توسعه قلمرو فعالیت‌های سازمان و گسترش خدمات ثبتی در اشخاص حقوقی ۹. گسترش ارتباط با سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی به منظور گسترش توان مالی و اقتصادی ۱۰. توسعه کاداستر چند بعدی به عنوان زیر مجموعه سیستم فراگیر شرکتهای تجاری و فعالان اقتصادی ۱۱. اصلاح قوانین و مقررات با تاکید بر پیشگیری از وقوع جرم و حمایت از حقوق اشخاص حقوقی

۵. اهمیت و ضرورت ثبت شرکت

حال که جایگاه، صلاحیت‌ها و وظایف اداره ثبت شرکتهای و موسسات غیرتجاری تبیین گردید مسئله چرایی ثبت شرکت اهمیت یافته و به نظر می‌رسد باید ضرورت انجام این مهم نیز مشخص گردد. ثبت شرکت باعث رسمیت آن می‌گردد و در محاکم قابلیت استناد خواهد داشت. ثبت و اعمال سیستم ثبتی علاوه بر نظام‌مند کردن امور مربوط به اموال و اعمال حقوقی اشخاص در حوزه‌های مورد ثبت، در نهایت حمایت از منافع عمومی و خصوصی را به عنوان اهداف خود دنبال می‌کند که در حوزه ثبت شرکتهای با اجباری کردن ثبت شرکتهای و تحمیل قواعد شکلی ثبت به اشخاص حقوقی، ضمن حمایت از آنها موجب اعتبار بخشی و هویت سنجی چنین نهادهای حقوقی می‌شود و از طرف دیگر با ضابطه مندی حاصل از انتظام در قالب فرم‌های خاص، سبب جلب اعتماد عمومی به شخصیت حقوقی ایجاد شده در بطن جامعه می‌گردد. مبنای اعتبار بسیاری از اعمال و اقدامات شرکتهای، ثبت در اداره ثبت شرکتهای می‌باشد و بیشتر از آن در نظام حقوقی و قضایی بسیاری از کشورها حتی وجود حقوقی و قانونی چنین اشخاصی مستلزم ثبت در اداره یا نهاد قانونی متولی ثبت و شناسایی شرکتهای توسط مرجع و نهاد ثبتی است (طباطبایی حساری، ۱۳۹۶: ۸۶-۹۱). نباید از اهمیت و جایگاه اشخاص حقوقی به ویژه شرکتهای تجاری در زندگی امروزه غافل شد و اثراتی را که در زندگی روزمره به ویژه از نظر اقتصادی دارند نادیده گرفت در همین راستا پژوهشگری به درستی شرکتهای را «قدرتهای مدرن اجتماعی» می‌داند که باعث توسعه فناوری و رفاه اجتماعی شده‌اند (شریفی، ۱۳۹۶: ۱۴۳) با این تفسیر پیداست که اهمیت ثبت آنها و ضرورت این مهم تا چه اندازه می‌باشد چرا که واقعیت انکارناپذیر زندگی امروزی ما هستند و جدا از این که

قانون آنها را به عنوان شخص معرفی نموده، از نظر اقتصادی و حتی اجتماعی بر زندگی افراد نیز سیطره پیدا کرده‌اند.

علاوه بر واقعیت‌های روزمره که ثبت اشخاص حقوقی را ضروری می‌نماید قوانین و مقررات نیز علاوه بر اهمیت ثبت آنها چگونگی این مهم را هم ذکر کرده‌اند. ماده ۴۸ قانون ثبت اسناد و املاک «سندی که مطابق مواد فوق باید به ثبت برسد و به ثبت نرسیده در هیچ یک از ادارات و محاکم پذیرفته نخواهد شد». مرجع رسیدگی به اختلافات نیز مرجع قضایی محل ثبت شرکت می‌باشد. از طرفی اشخاص حقوقی طبیعتاً وظایفی را عهده دار می‌شوند و برای انجام اموراتی که در موضوع آنها پیش بینی می‌شود ایجاد می‌شوند و لازم است برای تحقق این مهم اقداماتی را نیز انجام دهند و قراردادهایی را منعقد نمایند که برهمن اساس برای این که بتوانند طرف قراردادی باشند قانون گذار به آنها شخصیتی را اعطا می‌نماید (Rattigan, 1884: 181) در واقع انجام اقداماتی از قبیل عقد قرارداد و ... منوط به داشتن شخصیت مستقل می‌باشد که این شخصیت برای اشخاص حقوقی از طریق ثبت در ادارات ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری ایجاد می‌گردد.

همچنین برابر ماده ۶ آیین‌نامه اجرایی پایگاه اطلاعات اشخاص حقوقی مصوب ۱۳۹۳ هیأت وزیران «اشخاص حقوقی موظفند پس از اعلام هیات، در هر گونه اسناد، اوراق، کارت، مجوز یا گواهی فعالیت سربرگ، اوراق مالی و نظایر آن نسبت به درج شناسه ملی و کدپستی دفتر مرکزی خود اقدام نمایند. همچنین در روابط تجاری با سایر اشخاص حقوقی نسبت به درج شناسه ملی و کدپستی دفتر مرکزی طرف مقابل اقدام کنند. تبصره- ارائه هرگونه مجوز، تسهیلات امکانات عقد قرارداد و قبول شرکت در مناقصه و مزایده برای اشخاص حقوقی فاقد شناسه ملی، ممنوع است». که اخذ شناسه ملی برای اشخاص حقوقی به ویژه شرکت‌های تجاری و موسسات غیرتجاری از طریق ثبت در اداره ثبت شرکتها می‌باشد. همچنین دفتر مرکزی این اشخاص، آخرین آدرس ثبت شده آنها نزد ثبت شرکتها می‌باشد که معمولاً مراجع ارائه دهنده تسهیلات از طریق استعلام از اداره ثبت شرکتها یا از طریق سامانه ثبت یا سایر راههای پیش بینی شده مثل سایت روزنامه رسمی کشور از آن مطلع می‌شوند. به صورت کلی ثبت رسمی یک شرکت می‌تواند مزایای زیر را به دنبال داشته باشد: ۱. ثبت شرکت موجب می‌شود که کلیه فعالیت‌های شرکت، اعم از فعالیت‌های مالی، حقوقی، اجرایی، بیمه‌ای و غیره، جنبه قانونی پیدا کند. ۲. ثبت شرکت موجب

می‌شود که یک شرکت معرفی شده و در سطح ملی و حتی بین‌المللی مطرح گردد. ۳. ثبت شرکت موجب می‌شود یک شرکت بتواند قراردادهای خود را با سایر ارگانهای دولتی و خصوصی عقد نماید. ۴. ثبت شرکت موجب می‌شود که مناقصات و مزایده‌های دولتی که با بیشترین سود همراه است، شامل شرکت مذکور گردد. ۵. ثبت شرکت موجب انعقاد قراردادهای کلان با سرمایه‌گذاران بزرگ خواهد شد. ۶. ثبت شرکت به کلیه برنامه‌های شرکت، جنبه رسمی و قانونی می‌بخشد. ۷. ثبت شرکت موجب می‌شود کلیه قراردادهای و اسناد شرکت رسمیت پیدا کند. ۸. ثبت شرکت موجب می‌شود میزان سهام و سود و سمت مشخص شود و از این طریق سهامداران، مؤسسين و شرکا از شرکت و کلیه قراردادهای شرکت اطمینان حاصل کنند. ۹. کارآفرینان باید این فرصت را داشته باشند تا ایده‌های ذهنی خود را به تجارت و کار عملی تبدیل کنند. ۱۰. در اکثر موارد، گام اول، به ثبت رساندن رسمی یک شرکت است. با این حال، در بسیاری از کشورها، با درک صحیح متقاضیان از نظام ثبت رسمی اشخاص حقوقی موجب رونق کسب و کار می‌گردد. ۱۱. ثبت رسمی، منافع اساسی و بنیادینی برای تجارت و به طور کلی، اقتصاد دارد. شرکتهای ثبت شده می‌توانند از خدمات قانونی و مالی که دادگاهها و بانکها در اختیارشان می‌گذارند بهره‌مند شوند، خدماتی که به شرکتهای ثبت نشده تعلق نمی‌گیرد (جزوه آموزشی اداره ثبت شرکتهای و موسسات غیرتجاری). ۱۲.

۶. ارائه خدمات الکترونیکی در ثبت شرکتهای

امروزه اداره ثبت شرکتهای و موسسات غیرتجاری تلاش و تاکید دارد که ارائه خدمات به متقاضیان را به نحوی تسهیل نماید که هم از نظر زمان و هزینه و هم از نظر دقت انجام کار بتواند پاسخگوی درخواستها باشد لذا دو اصل مهم «سرعت» و «دقت» را در دستور کار قرار داده تا بتواند به هدف مهم «رضایت» متقاضی دست یابد. برای این مهم الکترونیکی کردن ارائه خدمات ثبت شرکتهای در اجرای تکالیف قانونی در بند سوم قسمت (و) ماده ۴۶ و ۴۸ قانون برنامه پنجم توسعه مبنی بر ارائه خدمات الکترونیکی و ایجاد بانک اطلاعاتی و ماده ۱۲ قانون ارتقاء سلامت اداری و مبارزه با فساد و مواد ۳۶ و ۳۷ قانون مدیریت خدمات کشوری مبنی بر ارائه خدمات الکترونیکی به شهروندان، بند (ب) ماده ۹۰ قانون برنامه پنجم مبنی بر تبادل اطلاعات الکترونیکی بین بانک

مرکزی و سازمان ثبت، مواد ۷۰ قانون برنامه پنجم توسعه و قانون بهبود فضای کسب و کار در جهت ارتقاء شاخص شروع کسب و کار، ماده ۲۱۱ قانون برنامه پنجم توسعه مبنی بر رقمی نمودن اطلاعات و ثبت الکترونیکی همچنین آیین‌نامه توسعه خدمات الکترونیکی دستگاه‌های اجرایی و تصویب‌نامه شورای عالی اداری با هدف افزایش بهره‌وری و کارآمدی، سرعت، دقت، کیفیت، سلامت و صحت امور و تامین رضایت و کرامت مردم، خدمات ثبتی حوزه ثبت اشخاص حقوقی (شرکت‌های تجاری و مؤسسات غیر تجاری) به صورت الکترونیکی و با رویکرد حذف مراجعات حضوری در تمامی مراکز استان‌ها به صورت الکترونیکی، مدیریت و کارشناسی می‌گردد، لذا در شیوه جدید الکترونیکی بر طبق دستور العمل ریاست سازمان ثبت اسناد و املاک، کلیه فرایندهای ثبت شرکتها در تهران در اداره کل ثبت شرکتها و مؤسسات غیرتجاری و در شهرستان‌ها به صورت الکترونیکی در مرکز هر استان مدیریت و کارشناسی و خروجی از واحد ثبتی شهرستان متبوعه امکان پیگیری وجود دارد.

برابر ماده یک دستورالعمل چگونگی ثبت الکترونیکی شرکتها و مؤسسات غیرتجاری «کلیه تقاضاهای مربوط به ثبت تاسیس و تغییرات شرکتها و مؤسسات غیرتجاری از طریق سامانه جامع ثبت شرکتها و مؤسسات غیر تجاری به آدرس irsherkat.ssaa.ir پذیرفته می‌شود. متقاضیان ثبت تاسیس و تغییرات شرکتها و مؤسسات غیرتجاری باید اطلاعات مورد نیاز را بر اساس فرم‌های موجود در سامانه جامع ثبت شرکتها وارد نموده و پس از پذیرش نهایی درخواست، از طریق سامانه نسبت به دریافت کد پیگیری یکتای پرونده تشکیل شده در سیستم اقدام نمایند». بعد از راه اندازی این سامانه کلیه فرایند ثبت شرکتها از قبیل تاسیس شرکت، انجام تغییرات بعدی و ... از طریق آن انجام می‌گیرد. با راه اندازی این سامانه گام موثری در ارائه خدمات ثبتی به مردم در حوزه ثبت شرکتها و مؤسسات غیرتجاری، یک پارچه سازی فرایندهای اصلی، حذف فرایندهای غیر ضروری و ایجاد یکپارچگی در نظام ممیزی و صدور آگهی‌ها و متعاقب آن با اتصال و مبادله اطلاعات بین سامانه جامع ثبت شرکتها با روزنامه رسمی، سازمان امورمالیاتی، وزارت اطلاعات و سازمان ثبت احوال و ... ضمن کاهش تردد شهری گام دیگری در ارتقاء سلامت اداری برداشته شده است.

هرچند ایجاد این سامانه از تکالیف سازمان ثبت اسناد و املاک بوده و اجرایی شدن آن در راستای ایجاد دولت الکترونیک و کاهش هزینه‌ها و زمان و ارائه خدمات بهتر بوده اما کماکان نیازمند

توسعه بیشتر و به ویژه ایجاد بانک جامع اطلاعاتی در حوزه اشخاص حقوقی می‌باشد، با این وجود شفاف‌سازی و سرعت بخشی در امور تاسیس و تغییرات اشخاص حقوقی از جمله شرکت‌ها و موسسات غیر تجاری و حذف اوراق فیزیکی، صحت سنجی اطلاعات از جمله شناسه ملی اشخاص حقوقی، کد ملی، مدیران و بازرسان، کد پستی و تسریع در تعیین نام، صدور کارت بازرگانی، خدمات پلمپ دفاتر تجاری، شناسایی بدهکاران مالیاتی و ارتباط با محاکم قضایی در مراحل رسیدگی به اختلافات مرتبط با اموال و دارایی شرکتها بخشی از مزایای اجرایی شدن این سامانه است (طباطبایی حصار، ۱۳۹۶: ۶۹) که البته توسعه روزافزون آن و بهبود هرچه بیشتر فرایندهای الکترونیکی و ارائه خدمات به صورت الکترونیکی تا رسیدن به نقطه مطلوب از اولویت‌های سازمان ثبت اسناد و املاک کشور می‌باشد. به طور کلی سامانه مذکور دارای کارکردهایی به شرح زیر می‌باشد: ۱- ثبت اینترنتی درخواست تاسیس و صورت‌جلسات تغییرات ۲- برقراری ارتباط الکترونیکی با سایر سازمانها از قبیل سازمان ثبت احوال کشور، شرکت ملی پست، سازمان امورمالیاتی، قوه قضائیه، روزنامه رسمی کشور و ... ۳- ایجاد بانک اطلاعاتی یکپارچه، جامع و متمرکز ۴- ایجاد بانک اطلاعاتی نام‌های تایید شده و ابطال شده ۵- آرشیو الکترونیک اسناد و مستندات مربوط به ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری ۶- اختصاص شناسه ملی به شرکتها و موسسات غیر تجاری و شعب به ثبت رسیده در سامانه جامع ۷- ثبت اینترنتی اظهارنامه پلمپ دفاتر تجاری ۸- ثبت نام دفتر ثبت تجاری ۹- کارکرد اطلاع رسانی در ارتباط با شرکتها و موسسات در سامانه‌های مرتبط مثل سامانه شناسه ملی اشخاص حقوقی، سامانه آگهی‌ها و ... در مجموع اداره ثبت شرکتها علاوه بر ثبت تاسیس و تغییرات شرکتهای تجاری موضوع ماده ۲۰ قانون تجارت، به ثبت و هویت بخشی موسسات غیرتجاری، شعبه و نمایندگی شرکتها خارج، شعب شرکتها داخلی، شرکتها تعاونی سهامی عام، صندوق‌های سرمایه گذاری اقدام می‌نماید. همچنین بسیاری از تشکلهای حرفه‌ای همچون کانون‌های وکلا، کانون سردفتران و دفتریاران و ... در اداره ثبت شرکتها ثبت شده و دارای شماره ثبت و شناسه ملی شده‌اند هر چند بنظر می‌رسد تشکلهای که به موجب قانون ایجاد شده‌اند نیازمند ثبت در ادارات ثبت شرکتها نمی‌باشند. در ادامه باید به ثبت هلدینگ‌ها و شرکتها مادر هم اشاره نمود هر چند جدای از اخذ مجوزهای لازم حسب مورد تفاوتی بین یک شرکت مادر با شرکت تابعه و وابسته وجود ندارد و برای هر

کدام باید درخواست جداگانه‌ای ارائه گردد و از این نظر تفاوتی بین شرکت مادر یا تابعه وجود ندارد اما در مواردی همچون استفاده از نام شرکت مادر در شرکت تابعه ادارات ثبت شرکتها به این وابستگی توجه می‌نمایند و بعضاً تکراری بودن بخش‌های از نام شرکت با ارائه درخواست اجازه ارکان مربوطه بلامانع تلقی می‌گردد و در واقع در هویت بخشی به این گونه اشخاص وابستگی آنها مدنظر قرار می‌گیرد. البته کارکرد هویت بخشی به اشخاص حقوقی جنبه‌های دیگری هم دارد و صرفاً تاسیس یا تغییرات صرف اشخاص حقوقی نیست. گاهی اوقات بدون این که درخواست تاسیس جدیدی ارائه شود ممکن است شخصیت حقوقی جدیدی متولد شده یا بدون درخواست انحلالی یک شخص حقوقی منحل گردد که به صورت خاص در ادغام اشخاص حقوقی چنین است. در واقع ادغام اشخاص حقوقی می‌تواند به تولد یک شخص حقوقی جدید و ایجاد یک هویت جدید یا از بین رفتن و انحلال آن منجر شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نتیجه‌گیری

اشخاص حقوقی اعم از شرکت‌های تجاری و موسسات غیرتجاری امروزه جایگاه مهمی در اقتصاد و معیشت، فرهنگ و جامعه و ... دارند که ساماندهی آنها و ثبت و تثبیت شخصیت آنها امری مهم و حیاتی می‌باشد که ضروریست از سوی یک نهاد حاکمیتی به انجام برسد. این وظیفه مهم در کشور ما برعهده اداره ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری می‌باشد که بعد از ارائه مستندات لازم و طی تشریفات مرتبط قانونی به این مهم اقدام می‌نماید. هرچند شناخت ساختار و همچنین وظایف اداره مذکور شاید ارتباط چندانی با مباحث مرتبط با قوانین ثبتی و قانون تجارت نداشته باشد اما یقیناً آشنایی با این مجموعه مهم و صلاحیت‌های آن می‌تواند دریچه‌ای باز نماید تا علاقمندان به حوزه ثبت به ویژه در حوزه ثبت شرکتها و پژوهشگران این حوزه از آن بهره مند گردند. مهم‌ترین وظیفه این مجموعه تثبیت شخصیت اشخاص حقوقی می‌باشد که می‌تواند دارای آثار و پیامدهای مهمی همچون کاهش اختلافات و دعاوی، تثبیت مالکیت و قانونمند نمودن فعالیت اشخاص حقوقی و ... باشد که امروزه این مهم به صورت برخط و الکترونیکی انجام می‌پذیرد. در واقع در این فرایند علاوه بر این که ثبت این شرکتها و موسسات باعث هویت بخشی به آنها می‌گردد، به سان یک شخص حقیقی دارای نامی مشخص بوده و با اخذ شماره ثبت و شناسه ملی و سایر مندرجات گواهی ثبتی همچون موضوع فعالیت و مدت فعالیت و ... از سایر اشخاص حقوقی و شرکتها متمایز می‌گردد که در این صورت است مراجع قانونی نیز آن را به عنوان شخصیتی مستقل شناخته و اشخاص ثالث نیز برپایه همین ثبت رسمی به آن اعتماد کرده و وارد داد و ستد و سایر ارتباطات مربوطه همچون عقد قرارداد و ... با آن می‌شوند. همان‌طور که اشاره شد آشنایی با وظایف و تکالیف اداره ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری می‌تواند علاوه بر کمک به پژوهشگران و علاقه‌مندان این حوزه، از جهت آشنایی ارکان اشخاص حقوقی مثل موسسین، سهامداران و شرکا، اعضای هیأت مدیره و مدیرعامل و بازرسان و سایر افراد و اشخاص ذینفع ضرورت دارد. همچنین نحوه ثبت یک شرکت یا موسسه و مستندات مرتبط با آن و همچنین آشنایی با فرایند ثبتی آنها به ویژه اهمیت ارائه خدمات الکترونیکی به متقاضیان نیز در این مقاله بحث شده است که می‌تواند علاوه بر موارد پیش گفته به آسان نمودن فرایند ثبت، ایجاد شفافیت، تولید ادبیات مرتبط با این حوزه و مواردی از این قبیل منجر شود.

منابع و مأخذ:

مجموعه قوانین و مقررات:

۱. اصلاحیه طرح اصلاحی آیین‌نامه ثبت شرکتها مصوب ۱۳۸۶
۲. آیین‌نامه پایگاه اطلاعات اشخاص حقوقی ۱۳۹۳
۳. جزوه آموزشی اداره کل ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری (منتشر نشده).
۴. دستورالعمل چگونگی ثبت الکترونیکی شرکتها و موسسات غیرتجاری ۱۳۹۳
۵. طرح اصلاحی آیین‌نامه ثبت شرکتها ۱۳۴۰
۶. قانون تجارت ۱۳۱۱
۷. قانون ثبت اسناد و املاک ۱۳۱۰
۸. قانون راجع به ثبت شرکتها ۱۳۱۰
۹. مجموعه بخشنامه‌های ثبت شرکتها (سایت اطلاع‌رسانی اداره کل ثبت شرکتها و موسسات غیرتجاری به آدرس: sherkat.ssaa.ir)
۱۰. نظامنامه راجع به مواد ۱۹۶ و ۱۹۷ و ۱۹۹ قانون تجارت ۱۳۱۱
۱۱. نظامنامه قانون اجرای ثبت شرکتها ۱۳۱۰

کتاب:

۱۲. آقاصفری، مسلم، (۱۴۰۰)، تطور حقوق ثبت اسناد از نگاه نویسنده، ماهنامه کانون سردفتران و دفتریاران، شماره ۱۷۹ و ۱۸۰.
۱۳. پاسبان، محمدرضا، (۱۳۸۹)، حقوق شرکتهای تجاری، چاپ پنجم، تهران، انتشارات سمت.
۱۴. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، (۱۳۹۸)، ترمینولوژی حقوق، چاپ سی و یکم، تهران، انتشارات گنج دانش.
۱۵. حسن‌زاده، بهرام، (۱۳۹۵)، حقوق تحلیلی ثبت شرکتها (با نگاهی تخصصی و کاربردی ثبت انواع شرکتهای تجاری)، انتشارات جنگل، چاپ اول، تهران.
۱۶. دمرچیلی، محمد؛ حاتمی، علی؛ قرایی، محسن، (۱۳۹۷)، قانون تجارت در نظم حقوقی کنونی، انتشارات کتاب آوا، چاپ بیست و ششم، تهران.

۱۷. طباطبایی حصارى، نسرین، (۱۳۹۶)، نقش و کارکرد سازمان ثبت اسناد و املاک و اختیارات آن، تهران، مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه.
۱۸. طوسی، عباس، (۱۳۹۳)، تحلیل اقتصادی حقوق شرکتهای، تهران، شهردانش.
۱۹. عرفانی، محمود، (۱۳۹۱)، حقوق تجارت (جلد دوم)، تهران، انتشارات جنگل.
۲۰. فرحناکیان، فرشید، (۱۳۹۲)، قانون تجارت در نظم حقوقی کنونی، نشر میزان، چاپ ششم، تهران.
۲۱. کاویانی، کورش، (۱۳۹۲)، حقوق شرکتهای تجاری، تهران: میزان.
۲۲. لمبتون، آن، (۱۳۹۴)، مالک و زارع در ایران، ترجمه منوچهر امیری، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.

مقالات:

۲۳. حسن زاده، بهرام، (۱۳۹۹)، «حقوق شناسی و بررسی نظام حقوقی حاکم بر ثبت شرکت»، مجله پژوهشهای حقوقی، دوره ۱۹، بهار. شماره ۴۱
۲۴. شریفی، محسن، (۱۳۹۶)، «مسئولیت کیفری شرکتهای تجاری در وضعیتهای خاص»، مجله پژوهش حقوق کیفری، شماره بیستم، پاییز.
۲۵. فخلعی، محمد تقی؛ حائری، محمدحسن؛ قاسمی، محمدعلی، (۱۳۹۳)، «تحلیل فقهی شخصیت حقوقی»، مجله آموزه‌های فقه مدنی، شماره ۹، بهار و تابستان.

منابع لاتین:

26. Chandler, Alfred D(1997), The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business, The Belknap Press.
27. Palmer, David(1998), Security, Risk and Registration, land use Policy, Vol 15, Elsiver.
28. Rattigan, William Henry(1884), Jural relations: or, The Roman law of persons as subjects of jural relations: being a translation of the second book of Savigny's System of modern Roman law, London, Wildy & Sons.
29. Stokes, M(1986), "Company Law and Legal Theory", in: Twining, W. (ed.), Legal Theory and the Common Law, Basil Blackwell, Oxford.

The position of the General Office of Registration of Companies and Non-Commercial Institutions in identifying and establishing the personality of legal entities

mohamad reza pasban^۱

jamil milani^۲

Abstract:

Today, registration and identity creation of legal entities, whether commercial companies or non-commercial institutes, is an important issue that can play a vital role in establishing ownership, reducing disagreements and legal disputes, securing investments, and so on. This important function in the Iranian administrative system is the responsibility of the Department of Registration of Companies and Non-Commercial Institutions as a section of the State Organization for Registration of Deeds & Real Estates. Although other state departments may also play a role in the registration of legal entities and issue licenses or independently register certain legal entities, ultimately, however, this important task is primarily the responsibility of the aforementioned department, and it seems that consolidation and concentration of the registration of legal entities in the State Organization for Registration of Deeds & Real Estates is one of the necessities of this field. Using library and internet sources in a descriptive approach, this article seeks to examine the position and role of the Department for Registration of Companies and Non-Commercial Institutes in creating specific identities for legal entities, and review its structure so as to facilitate the work of future researchers.

KeyWords: *Registration of companies, identity creation, legal entities, establishment of personality, structure*

۱. Associate Professor, Faculty of Law and Political Sciences, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran. (Email: mpasban@hotmail.com)

۲. Researcher of registration rights. Tehran, Iran (Email: milanijamil@gmail.com)